

JOBBI ÖNKÖLTSÉGSTATISZTIKÁVAL AZ ÖNKÖLTSÉG CSÖKKENTÉSÉÉRT!

A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa 1950. december 31-én nagyjelentőségű határozatot hozott a takarékoságról. A határozat megállapította, hogy „népgazdaságunk további gyorsütemű fejlesztésének egyre inkább akadályává válik a takarékos gazdálkodásnak széles területeken mutatkozó hiánya. A feszült nemzetközi helyzet, a béke védelme megköveteli a szocializmus építésének meggyorsítását, honvédelmünk megerősítését. Ennek fontos feltétele az anyaggal, gépekkel, munkaerővel való takarékoság fokozása, amely újabb hatalmas tartalékok mozgósítását teszi lehetővé népgazdaságunk gyorsabb ütemű fejlesztése érdekében.”

A határozat nyomán széles körben, népgazdasági méretekben indult meg a harc a takarékoságért, az önköltség csökkentéséért. Az elmúlt évben megindult Gazda-mozgalom, Róder-mozgalom, Csorba-mozgalom, Deák János MAVAG-gyári művezető kezdeményezése, mind az önköltség csökkentéséért vívott harchoz járult hozzá.

Ez év áprilisában a Minisztertanács megvizsgálta a takarékoságról hozott határozat végrehajtását és újabb határozatot fogadott el a takarékosági munka továbbfejlesztéséről. A Minisztertanács megállapította, hogy 1951-ben a takarékoság terén jelentős eredmények születtek, azonban népgazdaságunk több ágában, számos üzemben nem volt kielégítő a takarékoság. Mi is elmondhatjuk azt, amit Molotov elvtárs a SzK(b)P XVIII. Kongresszusán mondott: „Ezideig nálunk még sok a nem gazdaságos munka, sok a túlkiadás, mérhetetlenül nagyok a nyersanyagveszteségek, rengeteg tüzelőanyag és energia vész kárba, igen sok a gépállás és sok esetben még nem honosodott meg az igazi küzdelem az ipari termékek önköltségének csökkentéséért.”

Megállapította a Minisztertanács, hogy a takarékoság továbbra is népgazdaságunk fejlődésének egyik legfontosabb tartaléka és kitűzte a takarékoság továbbfejlesztésének főbb feladatait. A határozat értelmében a takarékosági feladatok a terv, elsősorban az önköltségcsökkentési terv szerves részét képezik. A megtakarításokat tehát azon kell mérni, hogy egy üzem teljesíti-e, illetve túlteljesíti-e önköltségcsökkentési tervét.

Mit jelent tulajdonképpen az önköltségcsökkentési terv teljesítése, illetve túlteljesítése? Teljesítettnek mondhatjuk az önköltségcsökkentési tervet akkor, ha a vállalat, az iparág, vagy az egész ipar

1. a részére megállapított termelési költség-hányadot nem lépte túl és a tervezett nyereséget elérte,

2. a termelés összehasonlítható részére százalékban és forintban előírt önköltségcsökkentési feladatot végrehajtotta, — az előírt részarány és gyártmányösszetétel betartása mellett,

3. a kiemelt, fontosabb gyártmányokat a tervezett önköltségen, vagy annál még alacsonyabb önköltséggel állította elő,

4. nem lépte túl az össze nem hasonlítható termelési önköltségi tervét.

A Minisztertanács takarékosági határozatában, és az önköltségsökkentési tervekben kitűzött feladatok megkövetelik, hogy népgazdaságunk irányító szervei — az egyes minisztériumok, igazgatóságok, trösztök — vállalatokig, a vállalatok pedig üzemrészekig, ezen belül brigádokig, munkaadókig lemenően kitűzzék a végrehajtandó feladatokat és azok végrehajtásáról gondoskodjanak is.

Természetesen önköltségsökkentést tervezni és önköltséget csökkenteni csak akkor lehet, ha tudjuk, hogy mennyi az az önköltség, amit egyáltalán csökkenteni kell. Ez pedig azt jelenti, hogy szükség van az egyes gyártmányok megbízható, pontos, bizonylati adatokkal alátámasztott önköltségi tényszámaira, melyet az utókalkulációkra felépített önköltségstatisztikának kell szolgáltatnia.

Az önköltségstatisztika feladata, hogy számot adjon az önköltségsökkentés terén elért eredményekről, rámutasson a hiányosságokra és az önköltségsökkentésen keresztül további tartalékokat tárjon fel a szocialista felhalmozás növeléséhez.

Az önköltségstatisztika a magyar iparstatisztikai gyakorlatban még csak rövid múltra tekinthet vissza. Mint ahogy Gerő elvtárs a Magyar Dolgozók Pártja II. Kongresszusán megállapította: „Az önköltség mérésének az öt éves terv első évében még nem volt nálunk részletesen kidolgozott és teljesen megbízható módszere.”

Ennek a hiányosságnak a felszámolásához járult hozzá a Statisztikai Hivatal azzal, hogy a N. T. 651/33/1950. számú határozatában foglaltaknak megfelelően 1951. évben bevezette a gyáripárban az önköltség statisztikai mérését.

Vizsgáljuk meg az egyéves tapasztalatok alapján, vajjon fejlődöttünk-e ezen a téren? Milyen eredményekről számolhatunk be és mik a hiányosságok? Betölti-e már az önköltségstatisztika az előbbieken említett feladatkört?

Kétségtelen, hogy vannak eredmények. Már önmagában az a tény, hogy 1951. évben az iparvállalatok egész soránál az önköltségstatisztikán keresztül megfigyelték az önköltség alakulását, számos hiányosságra derített fényt. Megmutatta azt, hogy vállalataink egy részénél még mindig gondatlan gazdálkodás folyik, pazarolják a nép vagyont, és nem fordítanak elég gondot a takarékoságra. Más helyeken — tévesen értelmezve a takarékoságot — a minőség rontásával csökkentették az önköltséget. (Pl. egyes konfekcióipari és élelmészipari vállalatok.) Az operatív intézkedések céljaira, a hiányosságok felderítésére tehát bizonyos fokig segítséget jelentett az önköltségstatisztika is.

Eredménynek könyvelhetjük el azt a tényt is, hogy az önköltségstatisztika számviteli rendszerünk számos hiányosságára mutatott rá, és ezek kiküszöbölésével is közelebb került számviteli rendszerünk a szocialista számvitelhez.

Az iparstatisztika egyes ágai, — mint pl. a termelési, munkaügyi, anyagstatisztika — külön-külön beszámolnak a területükön elért eredményekről és fennálló hiányosságokról. Természetesen ezek a statisztikai ágak összefüggésükben is vizsgálatra kerülnek. Mindezeket azonban össze-

foglaló, komplex mutatószámra az önköltségstatisztika foglalja össze, azzal, hogy az önköltség alakulásán, a megtakarított forintokon keresztül is kifejezi az egyes részterületek eredményeit.

Eredmény tehát az is, hogy a magyar iparstatisztikai megfigyelés az elmúlt évben kibővült ezzel a komplex, összefoglaló mutatóval.

Elmondhatjuk-e azonban, hogy ma már megbízható, pontos adataink vannak az önköltség alakulására vonatkozóan? Mit mondott erről a kérdéstről Gerő elvtárs 1952. január 12-én, az Országos Aktívaértekezleten? „Az önköltség kérdése — amellett, hogy tervezésünk, ellenőrzésünk, statisztikánk igen nagy mértékben javult — egész tervezésünknek legkevésbébbé áttekinthető és leglazább területe. Kétségtelen, hogy ezt az 1951-es nagy hiányosságot 1952-ben fel kell számolni. Szigorúan mérnünk kell az önköltséget és teljesítenünk kell az önköltségcsökkentés tervét.“

Mit mutatnak Gerő elvtársnak ezek a szavai? Azt mutatják, hogy egyáltalán nem lehetünk elégedettek eddigi eredményeinkkel, hiszen az önköltségstatisztika még nem tesz teljes mértékben eleget feladatainak.

Annak okát, hogy az önköltségstatisztika az előzőekben vázolt szerepét még csak hiányosan tölti be, három tényben látjuk:

1. egyes irányító szervek és vállalatok az önköltségcsökkentés iránt teljes közömbösséget tanúsítanak,
2. az önköltségmérés alapját képező folyamatos utókalkuláció még mindig nem került teljes mértékben bevezetésre,
3. egyes felügyeleti szervek, felettes hatóságok az ellenőrzés kérdését teljességgel felületesen kezelik.

Vizsgáljuk meg röviden részleteiben is ezeket a kérdéseket.

*

Vannak minisztériumok, amelyek *nem tekintik saját feladatuknak az önköltségcsökkentés mérését*. Úgy tüntetik fel, mintha a Központi Statisztikai Hivatalnak „tennének szívességet“ azáltal, hogy a vállalatok által jelentett önköltségi, önköltségcsökkentési adatokat ellenőrzik, összesítik és kiértékelik. Példa erre a Bánya- és Energiaügyi Minisztérium, ahonnan a minisztérium főkönyvelőjének aláírásával a Statisztikai Hivatalhoz érkezett levél többek között az alábbiakat tartalmazza: „Meg kell állapítani, hogy a főosztályi főkönyvelőségek, valamint a minisztériumi főkönyvelőség, az önköltségstatisztika kérdésével 1951 II. negyedévben kezdett foglalkozni, miután a K. S. H. ezt a feladatkörét a minisztériumokra ruházta át... A főkönyvelőségek a mérlegbeszámolók elkészítésére megállapított rövid határidő miatt az önköltségstatisztikának a vállalatoknál történő felülvizsgálatára időt nem biztosíthattak.“

Ez a kijelentés úgy hangzik, mintha az ipar önköltségének csökkentése a Statisztikai Hivatal feladata lenne és a Bánya- és Energiaügyi Minisztériumot nem is érdekelné az önköltség alakulása. Ez helytelen szemlélet, hiszen a minisztériumnak az önköltségi adatok ellenőrzésével, összesítésével és kiértékelésével nem csak azért kell foglalkoznia, mert azt a N. T.-nak a statisztika decentralizálásáról hozott határozata alapján a Statisztikai Hivatal rendelkezésére kell bocsátania, hanem azért, mert az önköltség csökkentése, az önköltségcsökkentési tervfeladat végrehajtása a minisztérium feladata.

Nem tekinti elsőrendű fontosságú kérdésnek az önköltség mérését a Kohó- és Gépipari Minisztérium sem. Tudvalevően az önköltségmérés, az

utókalkuláció területén, a legtöbb megoldandó kérdés a gépipar vonalán jelentkezik. Egyike ezen kérdéseknek a befejezetlen termelés számbavételének hiányos és pontatlan volta, mely nemcsak az ipari teljes termelés pontos számbavételét nehezíti meg nagymértékben, hanem a gépipari utókalkulációkat is teljesen bizonytalaná teszi. A termelési statisztika vonalán ez már évek óta húzódnó probléma. A könyvelés és a statisztika kölcsönös ellenőrzését ebben a kérdésben még igen kevés helyen valósították meg, aminek következtében pl. igen gyakori eset az, hogy a könyvelési adatai szerint egyes vállalatok a befejezetlen termelésnél *negatív állományt* mutatnak ki.

A Statisztikai Hivatal a befejezetlen termelés számbavételével kapcsolatban a vállalatok egész soránál folytatott külön vizsgálatot. A vizsgálatok eredményeképpen megállapítást nyert többek között, hogy egyáltalán nem biztosította a könyvelés és a statisztika összhangját ebben a kérdésben a Beloiannis Híradástechnikai V. (volt Standard), a MAVAG Mozdony- és Gépgyár, a Könnyűipari Gépgyár, az Esztergomi Szerszámgépgyár, az Első Magyar Gazdasági Gépgyár és a Budapesti Szerszámgépgyár, amelyeknél a könyvelés és statisztika adatai között állandóan jelentős különbségek mutatkoznak.

A befejezetlen termelés pontos számbavételére egyetlen megoldható útnak a rendszeres, negyedéves, tételes leltározás látszik. A Kohó- és Gépipari Minisztérium hosszú időn keresztül következetesen arra az álláspontra helyezkedett, hogy a befejezetlen termelés negyedévenkénti leltározását a gépipar vonalán megoldani nem lehet. Hosszan elhúzódnó tárgyalások nyomán azután a kérdésben mégis megállapodás jött létre. A minisztérium tervfőosztálya elvállalta, hogy öt nagyvállalatnál ez év első évnegyedének végén megkísérli a befejezetlen termelés tételes leltározását. Ennek ellenére, hogy a befejezetlen termelés leltározása mind az önköltségmérés, mind a termelés számbavétele szempontjából sarkalatos kérdés, a Kohó- és Gépipari Minisztérium ezt a vállalását nem teljesítette, s így a gépipari vállalatok azon részénél sincs biztosítva az önköltségmérés pontossága, ahol az utókalkulációt már bevezették.

*

Vállalataink egy részénél is megmutatkozik az önköltség mérésével kapcsolatos közömbösség. Ez a közömbösség két olyan helytelen, egyoldalú szemléletre vezethető vissza, mely nálunk még mindig igen sok helyen uralkodik: a vállalatok vezetői között sokan akadnak, akik csak a termelési terv „minden áron” való teljesítésére törekcszenek, és a többi részletterveket, az azok által kitűzött feladatokat mellékes kérdésként kezelik. — Ugyanakkor főkönyvelőink nagyrésze az előirányzott nyereség elérésével véli teljesítettnek, megoldottnak az összes tervfeladatokat.

Ezeknél a vállalatoknál úgy látszik nem is akarják csökkenteni az önköltséget. Csakis az önköltségcsökkentés iránti közömbösségnek minősíthetjük azt, hogy a gépiparban az utókalkuláció megszervezése terén még mindig igen súlyos hiányosságok vannak. Egyes — igen nagy jelentőségű, iparunkban döntő súlyt képviselő — vállalatoknál ez év első negyedévére vonatkozóan sem volt még egyáltalán utókalkuláció, vagy csak a termelés egészen kis hányadára vonatkozott.

A Ganz Vagon- és Gépgyár gyártmányonkénti önköltségkalkulációt 1952 I. negyedévében a minisztérium illetékes főosztályának utasítására

csak a szélesnyomtávú tartálykocsi és az elektromos bányamozdony mechanikai részére készített, ami annyit jelent, hogy csak az áruterelés 7,2%-ára készült utókalkuláció. — Az *Orton Rádió, Villamossági és Üvegipari V.-nál* 1951 IV. negyedében az áruterelés 39,6%-ára vonatkozóan készült utókalkuláció. Ez év első negyedére azonban egyáltalán nem utókalkuláltak, mivel az évvégi leltár kiértékelését az utókalkulációs osztállyal végeztették el. — A *Magyar Acélárugyárban* az áruterelés 10,9%-ára, az *Egyedi Kismotorgyártó V.-nál* pedig 7,8%-ára vonatkozóan készült gyártmányonkénti utókalkuláció ez év első negyedévére.

Erősen hátráltatja a pontos és gyors utókalkuláció megszervezését a bizonylati fegyelem hiánya. A *DIMÁVAG Diósgyőri Gépgyárnál* a bizonylati fegyelem hiánya következtében csak az áruterelés 60%-ára tudták első negyedévi utókalkulációt készíteni, míg a *Ganz Arammérőgyár* ugyanezen ok miatt teljesen megszüntette erre az időszakra az utókalkulációt.

Vajjon megengedhető-e az, hogy a szocializmus építésében döntő helyet elfoglaló nehéziparban ilyen lazaságok uralkodjanak? Semmi esetre sem! „... Nem nyargalhatunk tovább is csak a könnyűiparon... a könnyűipar a felhalmozás rendkívül gazdag forrása, s ma minden lehetőség meg van arra, hogy tovább fejlődjék, ez a forrás azonban nem kimeríthetetlen... *El kell tehát érniük, hogy a nehézipar és mindenekelőtt annak gépipari része szintén részt vegyen a felhalmozásban*” — mondotta Sztálin elvtárs a gazdasági vezetők értekezletén, 1931. június 23-án tartott beszédében. Márpedig a nehéziparnak a felhalmozásba való bevonása, az önköltségnek a gépiparban való rendszeres csökkentése a megfelelő számviteli követelmények betartása nélkül meg nem oldható.

*

Az önköltség mérésével kapcsolatos nemtörődömséget bizonyítja az a körülmény is, hogy az önköltségstatisztikai kérdőíveket kitöltő vállalati, és azok feldolgozását és kiértékelését végző minisztériumi dolgozók egy része nem is ismeri a kérdőívek kitöltésére vonatkozó utasítást és nincsen tisztában még egyes alapvető statisztikai fogalmakkal sem. Nem ismerik pl. az összehasonlíthatóság feltételeit, az indexek számítását stb. Erről a tájékoztatatlanságról az 1951 IV. negyedévi kérdőívek kitöltésénél számos vállalat tett tanúságot.

Bebizonyították a statisztikai szakismeretek hiányát az egyes minisztériumok is. A minisztériumok vonalán a szakismeretek hiánya mellett jelentkezik az ellenőrzés teljes hiánya is. Megnyilvánult ez pl. abban, hogy a Bánya- és Energiaügyi Minisztérium egyes főosztályai a vállalatok által hibásan jelentett adatokat felülvizsgálat nélkül, változatlan formában összesítették és így jelentették tovább. Maga a minisztérium is elismerte, hogy az adatok sem számszerű, sem érdemi revízióra nem kerültek, hanem azokat ellenőrzés nélkül, mechanikusan összesítették.

Pl. a *Fémtolvőző V.* 1951 IV. negyedévi kérdőívén azt jelentette, hogy az összehasonlítható termelésre 423%-os önköltségemelkedést tervezett, ténylegesen pedig 43%-os önköltségcsökkenést ért el. Elhíhető-e két ilyen szám? Lehetséges-e az, hogy akkor, amikor az önköltség csökkentéséért harcolunk, egy vállalat 423%-os önköltségemelkedést tervezzen? Természetesen nem lehetséges. — Vagy lehetséges-e az, hogy egy negyedév alatt 43%-kal csökkentették az önköltséget? Nem, ez lehetetlen. Mind a két szám hibás adatokból, rossz összesítésből származik. — S mit tett ezekkel a

minisztérium? A minisztérium ezeket az adatokat — úgy ahogy a vállalat jelentette, — átmásolta az összesítő táblára, és továbbadta a Statisztikai Hivatalnak.

A *Nyirbogdányi Ásványolajipari V.* esetében ugyancsak alapvetően hibás adatokat ellenőrzés nélkül fogadott el és dolgozott fel a minisztérium. A hiba abból származott, hogy a vállalat összehasonlítható terméknek minősített olyan terméket is, melyet a tárgyidőszakban nem is termelt. A kérdőív egyes sorai számszerű egyezőségének biztosítására a terrova-
tokban az egész önköltséget mint tervezett megtakarítást szerepeltették, a következő módon:

Beszámolási időszak tervezett mennyisége	Bázisidőszak		Beszámolási időszak		Tervezett megtakarítás
	egységre eső	tervezett mennyiségre eső	egységre eső	tervezett mennyiségre eső	
	ö n k ö l t s é g e				
225	820	184 500	—	—	184 500

Mivel a ténylegesen termelt mennyiségre számítva — tényleges termés nem lévén — ugyanez a torzulás nem mutatkozott, a kérdőív helytelenül azt mutatta, hogy a vállalat az arra a gyártmányra előirányzott 184 500 forint önköltségsökkentést nem teljesítette.

Hasonló helyzet állt fenn a *Csepeli Ásványolajipart V.*-nál is, azzal a különbséggel, hogy itt nem tervvel szembeni, hanem bázisidőszakkal szembeni többletköltséget mutatott helytelenül a kérdőív.

A felsorolt, valamint az egyéb, itt nem említett hiányosságok két dologra világítanak rá:

1. Az önköltségstatisztikával foglalkozó vállalati és minisztériumi dolgozók egy része nem ismeri az összehasonlítható termék még azon rövid meghatározását sem, miszerint összehasonlíthatónak csak olyan terméket lehet minősíteni, melyet a vállalat nemcsak a beszámolási időszakban, hanem a bázisidőszakban is rendszeres gyártás keretében állított elő. — Nem ismerik továbbá a változatlan állományú index számításának azt a szabályát, hogy az indexben szereplő egyes időszakoknak azonos tartalmúaknak kell lenniök, vagyis amelyik gyártmányra a bázisidőszakban van adat, arra vonatkozóan a beszámolási időszakra is kell adatnak lennie — és fordítva.

2. Rávilágítanak azonban arra is, hogy mit jelent az előzőekben már idézett minisztériumi levélnek az ellenőrzésre vonatkozó része. Azt jelenti, hogy a minisztérium valóban teljesen mellékes kérdésként kezeli az önköltség mérését, hiszen még a legalapvetőbb ellenőrzéseket sem hajtja végre.

A Statisztikai Hivatal a felvetett hiányosságokra a Bánya- és Energiaügyi Minisztérium figyelmét április hónapban felhívta és kérte azok kivizsgálása után a hibákért felelős személyek megbüntetését. Május közepéig azonban még semilyen értesítés nem érkezett arra vonatkozóan, hogy az ügyben folytatott vizsgálat milyen eredménnyel járt.

Pártunk és kormányunk, népgazdaságunk vezetői igen nagy jelentőséget tulajdonítanak az önköltség és önköltségcsökkentés kérdésének. Ezt bizonyítja az a tény is, hogy Gerő elvtárs az Országos Aktívaértekezleten elhangzott beszédében külön súlyponti kérdésként foglalkozott az önköltségcsökkentés mérésének kérdésével. Gerő elvtárs megoldandó feladatként jelölte ki, hogy *1952. évben már legalább a termékek 60%-ára vonatkozóan (a termelés összehasonlítható, azonosítható része) mérni kell az önköltségcsökkenést.*

Ezt a feladatot megoldani — és ezzel az önköltségcsökkentésért folytatott harchoz hozzájárulni — csak úgy lehet, ha gazdasági vezetőink, valamint számviteli dolgozóink sokkal komolyabban fogják fel ezt a kérdést és

1. a statisztikai és állami fegyelem megszilárdításával,
2. megfelelő műszaki és számviteli szervezési intézkedésekkel,
3. a szakmai képzésnek az önköltségmérésre való kiterjesztésével
4. és végül — de nem utolsó sorban — állandó, folyamatos, adatszerű és érdemi, vállalati és minisztériumi ellenőrzéssel a legrövidebb időn belül igyekeznek kiküszöbölni a fennálló hiányosságokat.